

Geçenlerde seyrettiğim bir videoda <http://www.ted.com/talks/tim_harford.html>__
insanın faniliği merkezli konuşmaları hatırladım.

Fanilik standart anlamıyla insanın ölümlü olması demek ama beni ilgilendiren kısmı bu değil; fanilik aynı zamanda insanın bilgisinin, fiilinin, düşüncesinin, yorumunun *sınırlı* olması demek. Belki ölümün anlatmaya çalıştığı bu, elimizdeki sınırlı zaman, sınırlı bilgi, sınırlı tecrübeyle hayata bakmak zorundayız. *Oyun* bu. Kural böyle konulmuş.

Videoda *Tanrı Kompleksi* dediği, insanın yaptıklarının, bildiklerinin tüm vechelerinden emin yaşaması...Bilgisine sıkı sıkı sarılması ve bunların tartışılabilir, çürütülebilir olduğunu görmek istemeyişi. İnsanın kendi kibrinin yansımasıdır, *bildiğine* aşırı değer atfetmesi. Ekonomistler tüm dünyanın ekonomi üzerine, bilgisayarlar bitler ve byte'lar üzerine, inşaatçılar binalar üzerine, gıdacılar yiyecek üzerine döndüğünü düşünür...Doktorlar, psikologlar, felsefeciler, matematikçiler, bilimciler...Sorsan diğer alanların ne kadar tali, kendilerinininkinin ne kadar önemli olduğunu anlatacaktır ve hepsi birden hayatın kendisine dair geniş hikayeler anlatan dinlerin ne kadar *tutucu* olduğunda hemfikir.

Bu alanların hemen hepsi gerçekte bilgi duvarlarıyla örülmüş alanlar. El yordamıyla bir binayı tanımak gibi bir süreçle o alanı öğrendikten sonra, kimse duvarların *gerçek* olup olmadığını sorgulamak istemez. O binalar insana sadece *ekmek* ve *unvan* değil, aynı zamanda zihinsel bir korunak da sağlar. Doğrunun ne olduğunu bilme lüksü, ekmek bulma lüksünden daha değerlidir.

Teorik olarak, bilim dediğimiz faaliyetin bu duvarları olması gereken yerlere taşıdığını düşünüyoruz ama o kadar kolay değil...Kalıplaşmak insan bilgisinin temel bir özelliği, bilimden de kaynaklansa, başka yerden de, sonunda *biz bunu nereden biliyoruz?* diyenlerin sayısı azalma eğiliminde. Videoda kalp krizi geçirenlerle ilgili bir örnek var, insan önyargılarını destekleyen *bilimsel* bilgiye, diğerlerinden daha fazla önem atfediyor. İnsanın *hakikat karşısındaki duruşu* sakatsa, adını bilim de koymuş olsa, sosyal bilim de ve hatta din de, önyargılardan kaçmak için değil, onlara desteklemek için kıvranan insanın bulacağı, kalın kalın direkler olsa gerek.

Harford, videoda deneme ve yanılmanın, daha doğrusu hayatın kendisinin *deneme* olduğunu farketmenin bu kalıplaşmaya ilaç olduğunu anlatıyor. *Denemek ve yanılmak* deyince insanlar buna kör bir deneme gibi bakıyor ama kimse yanılmak için deneme yapmaz. Aslı *yanılmaktan korkmayarak denemek* olmalı. Yanılmaktan korkmayarak, çünkü korktuğumuzda elimizdeki de bir yanılığ olduğunu unutuveriyoruz.

Ben hayatın kendisinin bir deneme olduğunu Bakara 30 [1]_’u okurken düşünmüştüm. Meleklerle Allah’ın *konuşmasının* gerisinde, *insanı bir halife olarak deneme* varmış gibi gelmişti. Meleklerin kesin bilgiye sahip olduğunu düşündüğü noktada Allah’ın bu bilginin aksine bir deneme yapmasından, hayatın merkezindekini yerini düşünmüştüm.

Belki fert fert biz de Allah’ın *halife* denemeleriyiz. Kimse, belki istatistiklerin %100 diyeceği oranda, bunu başaramıyor ama bu yeni denemeler olmayışı için sebep değil. *Belki* Allah’ın halifesi olanlar da

var ama haberimiz yok. *Belki* hepimiz Allah'ın halifesiyiz ama haberimiz yok. *Belki* haberimiz var ama *hilafet* bildiğimizi sandığımız şey değil. *Belki...*

Bu söylediklerimi *her şey yanlış olabilir o halde denemesek de olur* diye anlayacaklar olacaktır, tabi, çünkü zamanımızın ruhu biraz böyle. İnsana *yaptığın yanlış* deyince, *seninki de!* *O halde bir farkımız yok* diyor. *Doğrumuz ve yanlışımız olsun* deyince de sanki bu yukardakilerle çelişiyormuş gibi oluyor. Hayır. Denemek ve hakkını vererek denemek, sonunda yanlış olabileceğini bilerek denemek bir şeydir; sonunda yanlış çıkabileceğini bilerek *denememek* başka bir şeydir; doğruyu ve yanlış bilerek yaşamak bir denemedir ama doğruyu yanlış umursamadan yaşamak gerçekte deneme falan değil, sonunda ne yanlış, ne doğruya çıkacak tuhaf bir tembelliktir...Denemede korkaklık ve tembellik, bulunduğumuz yanlış ataletimizle tahkim etmekten başka işe yaramaz, *her şey görelî, doğru yok, yanlış yok, o halde hadi içelim* de *denemek istemiyorum, keyfim yerinde* demektir.

Doğru var, yanlış var, o halde deneyelim. Sonunda nasılsa doğruya çıkacak yolumuz.

.. [1] (Ey Resûlüm!) Hani Rabbin meleklere: “Ben yeryüzünde (hükümlerimi yerine getirecek) bir halife (yetki ve yöneticiliğe elverişli insan) yaratacağım” demişti. (Melekler de: “Ya Rab!) Biz seni hamd (övgü) ile yüceltip ve seni bütün noksanlıklardan tenzih edip ulularken, orada (senin emirlerini tutmayıp) bozgunculuk çıkaracak ve kan akıtacak birisini mi yaratacaksın?” dediler. (Allah da): “Şüphesiz ben sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim.” dedi. **(H.T. Feyizli meali**